

प्रदेश प्रमुख माननीय दुर्गाकेशर खनालज्यूले
कर्णाली प्रदेश सभामा प्रस्तुत गर्नु भएको

कर्णाली प्रदेश सरकारको आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को

नीति तथा कार्यक्रम

प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
कर्णाली

प्रदेश प्रमुख माननीय दुर्गाकेशर खनालज्यूले
कर्णाली प्रदेश सभामा प्रस्तुत
गर्नु भएको

कर्णाली प्रदेश सरकारको आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को

नीति तथा कार्यक्रम

प्रदेश सरकार
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
कर्णाली

वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत
२२ जेठ, २०७६

माननीय सभामुख महोदय,

माननीय सदस्यहरू,

१. कर्णाली प्रदेशको समग्र आर्थिक-सामाजिक-सांस्कृतिक रूपान्तरणका लागि आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्न पाउँदा मलाई गौरव लागेको छ। यस अवसरमा अधिकार प्राप्तिका लागि भएका जनयुद्ध, जनआन्दोलन र कर्णाली प्रदेश प्राप्तिको आन्दोलनमा आफ्नो जीवन उत्सर्ग गरेका ज्ञात अज्ञात महान शहीदहरूप्रति हार्दिक श्रद्धासुमन अर्पण गर्दछु। यस क्रममा बेपत्ता, घाइते, अपाङ्गता भएका योद्धा र आन्दोलनमा स्वाभिमानपूर्वक सहभागी भई योगदान पुऱ्याउने महान व्यक्तित्वहरूप्रति सम्मान व्यक्त गर्न चाहन्छु।
२. जडान र खसानको सहअस्तित्वमा स्थापित कर्णाली सभ्यता खसकालीन समयमा शक्तिशाली, समृद्ध र उत्तर दक्षिण व्यापारको रेशम मार्गको रूपमा प्रसिद्ध थियो। दुल्लु र सिंजा जस्ता व्यापारिक केन्द्रहरू स्थापित थिए। कृषि, पशुपालन र घरेलु उद्योगमा आत्मनिर्भर कर्णाली उत्पादन, उपभोग र व्यापारको बाह्य प्रभावका कारण आधुनिक विकासको गतिमा पछि रहँदा परनिर्भरता समेत बढ्दै गयो। नेपाल एकिकरणको अभियानमा कर्णालीका राज्यहरू अन्तिमसम्म लडिरहे जसका कारण केन्द्र त्यतिबेला देखिनै नकारात्मक रह्यो र कर्णालीले पनि केन्द्रलाई कहिल्यै आफ्नो ठानेन। यस पृष्ठभूमिमा संघीयता कार्यान्वयनको ऐतिहासिक जिम्मेवारी पूरा गर्न कर्णालीले पनि आफ्नो धारणा बदल्ने र कर्णालीप्रति केन्द्रको दृष्टिकोण सकारात्मक बनाउन आवश्यक सघन संवाद र सहकार्य अगाडि बढाई सम्बन्धलाई सुमधुर बनाउँदै जानुपर्नेछ।
३. प्रदेश सरकार जनताको नजिकको सरकार भएको कारण यस प्रति जनताका अपेक्षा र आकांक्षाहरू धेरै हुनु स्वाभाविकै हो। केन्द्र सरकार र साविकका स्थानीय निकायको तुलनामा कानूनी,

संस्थागत र कार्यगत बन्दोबस्तीको सर्वथा अभाव रहेको अवस्थामा प्रदेश सरकार स्थापना भई आफ्नो क्रियाकलापहरू अगाडि बढाउनु परेको थियो। संरचनागत अन्यौल, कानूनी अस्पष्टता, यथासमयमा योजना कार्यक्रम, सङ्गठन संरचना हस्तान्तरण र कर्मचारी समायोजन समेत हुन सकेन। यस अवस्थामा जनअपेक्षालाई सम्बोधन गर्ने सरकारको इमान्दार प्रयास प्रति सभा जानकार नै छ। यति हुँदा हुँदै पनि प्रदेश सरकारले आवश्यक नीति तथा कानूनहरूको निर्माण, नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन र बजेटको सञ्चालनमा अनुभूत हुने गरी प्रगती हासिल गरेको छ। समकक्षी प्रदेश सरकारहरू सँगै एउटै मञ्चमा उभिएर कर्णाली प्रदेश स्थापनाको औचित्य पुष्टी गर्दै आएको छ।

४. कर्णाली प्रदेशको समग्र विकासका लागि नीति, योजना र कार्यक्रम निर्माण गर्दा आवश्यक सूचना, तथ्याङ्क, अध्ययन, अनुसन्धान अपर्याप्त रहेको सन्दर्भमा प्रदेशको आवश्यकता अनुसारको वस्तुगत तथ्याङ्क सङ्कलन, सूक्ष्म अध्ययन, वैज्ञानिक विश्लेषण, समस्या पहिचान, समाधानका उपाय र यसको कार्यान्वयनको खाकाको तयारी प्रारम्भिक कार्य हो। योजनाको प्रभावकारी तथा पारदर्शी कार्यान्वयन, विकासमा गुणस्तरीयता र यसको प्रतिफलको उपयोग समेतमा अत्यन्त मिहिन ढङ्गले विश्लेषण गरी अगाडि बढ्नु पर्ने आवश्यकता छ।

५. कर्णालीको विकास र समृद्धि भनेको बाटो घाटो, उद्योग धन्दा, कल कारखाना, बैंक विप्रेषण, शेयर धितो मात्र होइन, हिंसारहित घरपरिवार, विभेदरहित समाज, काम गरेर दुईछाक राम्ररी खान सक्ने अन्नपात, आङ ढाक्न पुग्ने लुगाफाटो, घाम, पानी, शीत, हिँउबाट ओतलाग्ने छानो र राज्यले उपलब्ध गराएको सेवा सुविधा सहजै पाउन सक्ने वातावरण पनि हो। आम कर्णालीबासीको जीवन र परिवेश सुधार गर्न जीवनोपयोगी शिक्षा, सामाजिक सोच

र जिम्मेवारीबाट सुसज्जित आत्मनिर्भर व्यक्ति, खुशी परिवार र उत्पादनशील समुदाय निर्माण गर्दै मुलुक र प्रणाली प्रति सम्मान र आदर भाव जागृत गर्न “शिक्षा, स्वास्थ्य, उत्पादन र रोजगार: यसका लागि पूर्वाधार” मूल नाराका साथ खाना, नाना र छानाको प्रवन्ध गर्ने ध्येयले यो नीति तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गरिएको छ।

६. कर्णाली प्रदेशको अवस्था, समस्याहरू, विकासको सम्भावना र आवश्यकता मुलुकको अन्य भागका भन्दा नितान्त फरक छन्। यो परिवेशलाई ध्यानमा राखी जिल्ला, स्थानीय तह, वडासम्म मात्र पुगेर सन्तुष्ट हुने अवस्था छैन। प्रत्येक कर्णालीबासीका घर-गोठ, चुल्हो-चौको, खेत-बारी, सञ्चो-बिसञ्चो, बालबालिकाको लालन-पालन, पढाई-लेखाई, छोरा सरह छोरी-बुहारीहरूलाई समान व्यवहार, छुवाछुत लगायत सबैखाले विभेदको अन्त्य, युवालाई देशभित्रै रोजगारी, अपाङ्गता भएकाहरूलाई अवसर र ज्येष्ठ नागरिकको आदर सम्मानका विषयमा प्रदेश सरकारले मौलिक रूपमा सम्बोधन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दै यो नीति तथा कार्यक्रम प्रस्तुत गर्दछु:-
७. प्रदेश सरकारको प्राथमिकतालाई कार्यान्वयन गर्न आवश्यक थप नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गर्दै लगिनेछ। लागत अनुमान, सम्भाव्यता अध्ययन र विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएका परियोजनाहरूमा मात्र बजेट विनियोजन गरिनेछ। नयाँ परियोजना तथा कार्यक्रमका हकमा सम्भाव्यता अध्ययन, लागत अनुमान र विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनका लागि मात्र बजेट व्यवस्था गरिनेछ।
- ७.१ प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरू कार्यान्वयन गर्न **अधिकार सम्पन्न संरचना** निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइनेछ।
- ७.२ प्रदेश सरकारले रु. १ करोडभन्दा बढी लागत अनुमान भएका आयोजनाहरूमा मात्र बजेट विनियोजन गरिनेछ।

- ७.३ सालबसाली रूपमा सम्पन्न हुने आयोजनाहरूको हकमा भदौ मसान्तभित्र खरिद प्रक्रिया प्रारम्भ गरिनेछ।
- ७.४ पूर्वाधार र विकासको लागि **कर्णाली पूर्वाधार विकास बैंक** स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याइनेछ।
- ७.५ विभिन्न विषयगत र क्षेत्रगत गुरुयोजनाका आधारमा विकास निर्माण कार्यलाई अघि बढाउनको लागि **परियोजना बैंक** निर्माण गरिनेछ। उक्त परियोजना बैंक र योजना कार्यान्वयनको प्रगति विवरणलाई कम्प्युटर प्रणाली मार्फत व्यवस्थित गरिनेछ।
- ७.६ प्रदेशका योजनाहरूको अध्ययन, सर्भेक्षण, ड्रइङ्ग, डिजाइन, लागत अनुमान र विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पार्न **इन्जिनियरिङ्ग कम्पनी** स्थापना गरी तत्काल कार्य प्रारम्भ गरिनेछ।
८. प्रदेशलाई आवश्यक पर्ने जनशक्तिको प्रक्षेपण र विकास गरी त्यसको परिपूर्ति गर्दै लगिनेछ।
- ८.१ प्रदेश लोक सेवा आयोग गठन गरिनेछ।
- ८.२ कर्णाली प्रदेश मानव साधन विकास केन्द्र स्थापना गरिनेछ।
- ८.३ आवश्यकता अनुसार प्राविधिक तथा विज्ञ जनशक्तिको सेवा लिइनेछ।
- ८.४ श्रमको सम्मान गर्दै सामाजिक श्रमदानको संस्कृति विकास गर्न प्रदेश सरकारले सञ्चालनमा ल्याएको **श्रमदिन अभियान**लाई व्यापकता दिइनेछ।
- ८.५ मानव विकास र मानवीय चेतनाको रूपान्तरण गरी जीवनलाई सहज र सकारात्मक रूपमा बुझ्ने, जीवनका उज्याला पक्षहरू देख्न सक्ने र राम्रा कार्यहरूको प्रशंसा

गर्ने र अर्काको प्रगतिमा रमाउन सक्ने स्वउत्प्रेरित नागरिक तयार गर्ने तर्फ शिक्षा प्रणालीलाई केन्द्रित गरिनेछ।

९. आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र निर्माण गर्न प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको प्रतिव्यक्ति आय आर्जनका लागि न्यूनतम आय आर्जन कार्यक्रम लागु गरिनेछ।
  - ९.१ न्यूनतम आय आर्जन कार्यक्रम परीक्षण गर्न मानव विकास सूचकाङ्क न्यून भएका स्थानीय तहको समन्वयमा कृषि उपज प्रशोधनमा आधारित उद्योग व्यवसाय थालनी गरिनेछ।
  - ९.२ काम गर्ने उमेर पुगेका व्यक्तिलाई सीप, उद्यमशिलता र सहूलियत पूर्ण ऋण उपलब्ध गराई स्वरोजगारको अवसर सिर्जना गरिनेछ। फर्म दर्ता तथा स्थायी लेखा नम्बर प्राप्त गर्न सहजीकरण गरिनेछ।
१०. प्रदेश समन्वय परिषद्को बैठकलाई निरन्तरता दिँदै नीतिगत सामञ्जस्यता, योजना व्यवस्थापनमा रणनीतिक साभेदारी, साभ्ना अधिकार क्षेत्रको प्रयोग, प्राकृतिक स्रोत साधनको उपयोग र बाँडफाँट सम्बन्धी विषयमा प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय र सहकार्य गरिनेछ।
  - १०.१ प्रदेश समन्वय परिषद्को पहिलो बैठकबाट निर्णय भएका साभ्ना प्रतिबद्धतालाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ।
  - १०.२ प्रदेश र स्थानीय तह बिच दोहोरोपना नहुनेगरी आपसी समन्वय र साभेदारीमा आयोजनाहरू सञ्चालन गरिनेछ।
११. कर्णालीको विकास र समृद्धिको लागि नेपाल सरकारसँग समन्वय तथा सहकार्य गरी स्वदेशी तथा विदेशी लगानी आकर्षित गरिनेछ।

- ११.१ ठूला उद्योग कलकारखाना स्थापनाका लागि बाटो, बिजुली लगायतका आधारभुत पूर्वाधार उपलब्ध गराई लगानी सुरक्षाको वातावरण निर्माण गरिनेछ।
- ११.२ आगामी आर्थिक वर्षको पौष मसान्तभित्र लगानी सम्मेलन गरिनेछ।
१२. परम्परागत प्रविधि तथा स्थानीय सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ।
- १२.१ उद्योग ग्रामको स्थापना गरी स्थानीय उत्पादनको उचित मूल्य र बजार पहुँच सुनिश्चित गर्न नेपाल सरकार र सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरिनेछ।
- १२.२ कपास र अल्लो खेतीलाई प्रवर्द्धन गर्दै यस्ता वस्तुबाट उत्पादित कपडाको बजारिकरण गरिनेछ। प्रदेशको पहिचान भल्काउन जनप्रतिनिधि, राष्ट्रसेवक कर्मचारी, शिक्षक लगायतले प्रयोग गर्ने औपचारिक पोशाकमा यस्ता उत्पादनहरू प्रयोगमा ल्याइनेछ।
- १२.३ सम्भव भएसम्म सरकारी कार्यालय र कार्यक्रमहरूमा स्थानीय उत्पादनलाई नै प्रयोग गरिनेछ।
१३. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैह्रसरकारी संस्थाहरूद्वारा सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूलाई पारदर्शी र जवाफदेही बनाइनेछ। प्रदेश सरकारको प्राथमिकताका क्षेत्रमा दोहोरो नपर्ने गरी श्रोत परिचालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ। विकास साभेदारहरूको सहयोगलाई प्रदेश प्राथमिकताको क्षेत्रमा बजेट प्रणाली र प्रदेश सञ्चित कोष मार्फत परिचालन हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।
- १३.१ विकास साभेदारहरूबाट हुने कार्यक्रमहरू (सचेतना, अध्ययन, अनुसन्धान र पूर्वाधार विकास) प्रदेश सरकारको

वार्षिक विकास कार्यक्रममा आवद्धता गराई लागु गरिनेछ। यसको समन्वयका लागि आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा वैदेशिक समन्वय महाशाखा स्थापना गरिनेछ।

१३.२ राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूको नियमन र सहजीकरण सामाजिक विकास मन्त्रालय मार्फत हुनेछ।

सभामुख महोदय,

१४. प्रदेश सरकार, स्थानीय तह र आम नागरिकहरूको सहकार्यमा **कर्णालीको पानी: सबैको लगानी**को अवसर जुटाई आर्थिक रूपमा आकर्षक र प्राविधिक रूपमा संभाव्य जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण र साना तथा वैकल्पिक ऊर्जाको माध्यमबाट **उज्यालो कर्णाली अभियान**लाई अगाडि बढाइनेछ।

१४.१ नेपाल सरकारसँग समन्वय गरी भेरी बबई बहुउद्देश्यीय जलविद्युत आयोजनामा लगानी गरिनेछ। यस आयोजनाको बाँधबाट ९ मेगावाटको नयाँ जलविद्युत योजना निर्माण प्रक्रिया अगाडि बढाइनेछ। साथै डोल्पाको जगदुल्ला जलविद्युत आयोजनामा समेत लगानी गरिनेछ।

१४.२ साना जलविद्युत, वैकल्पिक उर्जा (सोलार, बायोग्यास, बायो उर्जा) आदिको सम्भाव्यता तथा विस्तृत अध्ययन गरी उज्यालो कर्णाली अभियानलाई अगाडि बढाइने छ।

१५. प्रदेश महत्वका रणनीतिक सडकहरूमा आवश्यकता अनुसार लगानी गरिनेछ। सबै स्थानीय तहको केन्द्रबाट जिल्ला सदरमुकाम र जिल्ला सदरमुकामबाट प्रदेश राजधानी जोड्ने सडक निर्माणमा उच्च प्राथमिकता दिन तत्कालै प्रारम्भिक अध्ययन सम्पन्न गरिनेछ।

१५.१ हरेक जिल्लामा कम्तीमा एउटा सडक आयोजनालाई प्रदेश महत्वको आयोजनाको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।

- १५.२ सडक निर्माण गर्दा सडक सुरक्षा र दुर्घटना न्यूनीकरणका लागि मापदण्ड तयार गरी लागु गरिनेछ।
- १५.३ विद्यालय जाने बालबालिका, बिरामी, अशक्त लगायत आम नागरिकको सुविधा तथा अन्य सेवाको पहुँचमा अभिवृद्धि गराउनको लागि कुनैपनि कर्णालीबासीले एकघण्टा भन्दा बढीको फेरो लगाउनु नपर्ने गरी खोलानालाहरूमा नेपाल सरकार तथा स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा आवश्यक भोलुङ्गे पुल निर्माण गरी तुईन विस्थापन गरिनेछ।
- १५.४ राजधानी शहर वीरेन्द्रनगरमा सार्वजनिक यातायातको व्यवस्था सुलभ र सहज पारिनेछ।
१६. खानेपानी तथा सिँचाइको दीर्घकालीन समस्या समाधान गर्न कर्णाली, भेरी, बबई र शारदा लगायतका नदीको पानीलाई प्रविधिको प्रयोग गरी स्वच्छ खानेपानी तथा सिँचाइ उपलब्ध गराउने नीति लिईनेछ।
- १६.१ **“एक घर एक धारा, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी”** को अवधारणा अनुसार स्वच्छ तथा गुणस्तरीय खानेपानी उपलब्ध गराइनेछ। खानेपानी सुरक्षा योजना लागु गरी पानी प्रशोधन तथा परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गरिनेछ। विकट बस्ती तथा खानेपानीका स्रोत नभएका स्थानहरू पहिचान गरी वर्षाको पानी सङ्कलन, छाना/छतको पानी सङ्कलन तथा भूमिगत जलश्रोतको व्यवस्थापन अनिवार्य गरिनेछ।
- १६.२ राजधानी शहर वीरेन्द्रनगरको खानेपानीको अभावलाई मध्यनजर गर्दै चिङ्गाड खोलाको पानी ल्याउनको लागि विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ। साथै नेपाल सरकारसँग समन्वय गरी यो समस्याको दीर्घकालीन

समाधानका लागि बृहत् भेरी लिफ्ट खानेपानी आयोजना अगाडि बढाइनेछ।

१६.३ दैलेखको लोहोरे खोलाबाट सुरुङ्गद्वारा खानेपानी, सिँचाइ, जलविद्युतको लागि बहुउद्देश्यीय आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ।

१६.४ सरसफाई सम्बन्धी रणनीतिक कार्ययोजना बनाई सरसफाई लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। राजधानी लगायत सबै शहरहरूमा स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा सार्वजनिक शौचालयहरू निर्माणको अभियान सञ्चालन गरिनेछ।

१७. सिँचाइका श्रोतहरूको पहिचान गरी खेतीयोग्य जमीनमा सिँचाइ सुविधा उपलब्ध गराउन सिँचाइ प्रणालीको विकास गर्ने कार्यलाई प्राथमिकताका दिइनेछ।

१७.१ स्थानीय तहसँगको समन्वयमा सम्भावना भएका क्षेत्रहरूमा लिफ्ट सिँचाइ, आकासे पानी सङ्कलन, मूल पोखरी र हिउँ पोखरी निर्माण गरिनेछ।

१७.२ सतहबाट सिँचाइ हुने सम्भावना भएका क्षेत्रहरूमा नहर कुलोको निर्माण गरिनेछ। साथै थोपा सिँचाइ जस्ता वैज्ञानिक पद्धति अवलम्बन गरी सिँचाइ सुविधा विस्तार गरिनेछ।

१७.३ जलउत्पन्न प्रकोपलाई न्यूनीकरण गर्न नदी, जोखिमयुक्त जलाशय, नदी तथा पहिरो नियन्त्रणका लागि प्रभावकारी योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।

१८. दलित, विपन्न तथा घरबारविहिन नागरिक, जोखिमयुक्त र छरिएका बस्तीहरूलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरी शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र आयआर्जनका अवसरहरू उपलब्ध गराउने गरी एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम अगाडि बढाइनेछ।

- १८.१ सुरक्षित, व्यवस्थित र वातावरणमैत्री भवनहरू निर्माण गर्नका लागि भवनसँग सम्बन्धित कानून तथा भवन संहिता कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ।
- १८.२ सार्वजनिक तथा व्यावसायिक प्रयोजनका भवन निर्माणमा व्यवसायजन्य सुरक्षा सम्बन्धी मापदण्ड अनिवार्य गरिनेछ।
- १८.३ सबै जिल्लाहरूमा एकिकृत नमुना बस्ती विकासका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- १८.४ लक्षित वर्ग र समुदायलाई पहिचान गरी जनता आवास कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ।

सभामुख महोदय,

१९. कर्णाली प्रदेशमा दक्ष प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनका लागि नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था गरिनेछ।
- १९.१ पर्वतीय विज्ञान तथा प्रविधि विश्वविद्यालय स्थापना गरिनेछ।
- १९.२ स्वास्थ्य क्षेत्रका लागि आवश्यक जनशक्ति उत्पादनका लागि संघीय सरकारसँगको समन्वयमा मेडिकल कलेज सञ्चालनमा ल्याइनेछ।
- १९.३ प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न एक जिल्ला एक बहुप्राविधिक कलेज स्थापना गरिनेछ।
- १९.४ स्थानीय तहसँगको समन्वयमा कालिकोट, हुम्ला, मुगु र डोल्पा जिल्लामा नमूना आवासीय विद्यालय स्थापना गरिनेछ। साथै सबै स्थानीय तहको केन्द्रमा रहेको एउटा विद्यालयलाई नमूना विद्यालयको रूपमा विकास गरिनेछ।
- १९.५ नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा आगामी दुई वर्षभित्र कर्णालीलाई साक्षर प्रदेश घोषणा गरिनेछ।

- १९.६ नैतिक, व्यावसायिक र वैज्ञानिक शिक्षाको लागि कर्णालीको मौलिक विशेषता सहितको जीवनोपयोगी पाठ्यक्रम विकास गरी प्रदेशका सबै विद्यालयहरूमा लागु गरिनेछ।
- १९.७ माध्यमिक विद्यालयहरूमा नेपाल स्काउट स्थापना, जुनियर रेडक्रस र राष्ट्रिय सेवा दल लगायतका तालीम क्रियाकलाप सहजै उपलब्ध गराई विद्यार्थीलाई अनुशासित, स्वावलम्बी र राष्ट्रप्रेमयुक्त नागरिक निर्माण गर्न आवश्यक समन्वय गरिनेछ।
- १९.८ जनशक्ति विकासमा जोड दिन **छोरीबुहारी छात्रवृत्ति**, गरिब, दलित, अपाङ्गता, दुर्गमका तथा जेहेन्दार विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षा छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ। चिकित्सा, इन्जिनियरिङ्ग र विमान चालक अध्ययनका लागि विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ।
- १९.९ दरबन्दी नभएका र विषयगत शिक्षकको अभाव भएका सामुदायिक विद्यालयहरूमा सम्बन्धित विषयका शिक्षण सिकाई तालीम प्राप्त स्नातकहरूलाई स्वयम्सेवक बनाई **कर्णाली विकास सेवामा** परिचालन गरिनेछ।
२०. छोरीहरूको खानपिन उपचार लालनपालन शिक्षा आदिमा हुने भेदभाव अन्तगर्न कम उमेरमा हुने बिबाह रोक्न, छिटै र धेरै सन्तान जन्माउँदा आमा र बच्चा दुबैको स्वास्थ्य कमजोर हुने अवस्था आउन नदिन, घर र खेतीपातीमा महिलालाई निःशुल्क कामदारको रूपमा हेर्ने परम्परा अन्त्य गर्न, छुई हुँदा गरिने निकृष्ट व्यवहारलाई दण्डित गर्न अरूलाई खाना खुवाएर बचे पछि मात्रै खाने परिवारको हेपिएको सदस्यको रूपमा गरिने व्यवहार हटाउन छोरीको गर्भ र जन्मदेखि नै समान रूपले हुर्काउन, पढाउन, विभेद रहित र सुरक्षित छु भन्ने आभास दिलाउन, समान अवसरका साथ राज्यका सबै क्रियाकलापमा

सरिक हुने वातावरण बनाउन आवश्यक सबै उपाय अवलम्बन गरिनेछ।

२१. दलित प्रतिको अमानवीय र निकृष्ट व्यवहार हटाउने तमाम राजकीय प्रयास र प्रतिबद्धताबाट अनुभूत हुने तहको परिवर्तन भएको नदेखिँदा विभेद न्यूनीकरणका नयाँ र अन्तर सम्बन्धित सामाजिक व्यवहार निर्माण, व्यक्ति व्यक्ति बिच आपसी प्रेम र सद्भाव पैदा हुने वातावरणको सिर्जना र सामाजिक अन्तरघुलनका उपायहरूको अवलम्बन, अन्तरजातीय विवाहलाई प्रोत्साहन, कुरितीजन्य सोचको रूपान्तरण र अन्तरदलित विभेद समेत हटाउँदै आत्मनिर्भर हुन उद्यमशीलता, रोजगारी र आयआर्जनका अवसरहरूको सिर्जना र पहुँचबाट यस्तो सामाजिक विभेद समूल नष्ट गरी एउटा आदर्श र समतामूलक समाज निर्माण गर्ने दिशामा प्रदेश सरकारका कार्यक्रमहरू लक्षित हुनेछन्।

२१.१ **मुख्यमन्त्री महिला तथा दलित आयआर्जन कार्यक्रम** लागु गरी परम्परागत मौलिक सीप र कलालाई प्राविधिक शिक्षा समेतको माध्यमले आधुनिकीकरण र व्यावसायिक बनाई रोजगारीका थप अवसरहरू सृजना गरिनेछ।

२१.२ राउटे लगायतका लोपोन्मुख तथा अल्पसंख्यक सिमान्तकृत वर्ग समुदायको संरक्षण, विकास र जीविकोपार्जनका लागि आयमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

२२. कर्णालीबासीलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय आधारभुत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न आवश्यक नीतिगत, कानूनी र संरचनागत सुधार गरिनेछ।

२२.१ प्रदेश अस्पताललाई तीन सय शैयाको शिक्षण अभ्यास सहितको विशेषज्ञ अस्पतालको रूपमा विकास गरिनेछ।

- प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालालाई सुदृढ गरिनेछ।
- २२.२ जिल्लास्तरका अस्पतालहरूलाई पचास शैयासम्मका विशेषज्ञ सेवा प्रवाह गर्ने अस्पतालको रूपमा स्तरोन्नति गरिनेछ। स्थानीय तहमा स्थापना गरिने पन्ध्र शैयाको अस्पताल निर्माण र सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग गरिनेछ।
- २२.३ आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा, होमियोप्याथी, आम्बी लगायतका वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति परिष्कृत गरी सञ्चालन गरिनेछ।
- २२.४ स्थानीय तहसँगको समन्वयमा बर्थिङ्ग सेण्टरलाई व्यवस्थित र साधनश्रोत सम्पन्न बनाइनेछ। हुम्ला, डोल्पा, मुगु, कालिकोट र जाजरकोट जिल्लाका जिल्ला सदरमुकाम रहेका पालिका बाहेकका स्वास्थ्य संस्था नभएका वडाहरूमा अत्यावश्यक उपकरणसहित तालीम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरिनेछ।
- २२.५ जोखिममा परेका गर्भवती तथा सुत्केरी आमा र बच्चाको जीवन रक्षाका लागि हवाइ उद्धार सेवा सञ्चालन गरिनेछ।
- २२.६ अस्पताल परिसरभित्र अस्पतालकै औषधि पसल मात्र सञ्चालन अनिवार्य गरी सहुलियत दरमा औषधि उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाई औषधि उपचारको लागत घटाइनेछ।
- २२.७ सरकारी अस्पतालहरूमा पोषण विज्ञ समेतको सहभागिता र सिफारिसमा खाना र खाजाको प्रकार र मेनु तर्जुमा गरी प्रतिष्ठाक लागतका आधारमा गुणस्तरीय खाना र खाजा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाईनेछ।
- २२.८ आवश्यकता अनुसार एक निर्वाचन क्षेत्र एक टेलीमेडिसिन सेवा सुरुवात गरिनेछ।

- २२.९ स्थानीय तहहरूसँगको सहकार्यमा एक स्थानीय तह एक एम्बुलेन्स कार्यक्रम लागु गरी प्रेषण सेवालाई थप व्यवस्थित बनाइनेछ।
- २२.१० नेपाल सरकारसँगको समन्वयमा सबै नागरिक स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा आवद्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।
- २२.११ मानसिक स्वास्थ्य समस्या तथा नसर्ने रोगको परीक्षण तथा उपचार सेवालाई स्थानीय अस्पताल सम्म पुऱ्याइनेछ। जिल्ला अस्पतालसम्म मनोसामाजिक परामर्शदाताको सेवा उपलब्ध गराउन विशेष पहल गरिनेछ।
- २२.१२ प्रदेश अस्पतालको परिसरभित्र पुनर्स्थापना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ। विभिन्न कारणले घाइते भई सडकमा अलपत्र परेका बिरामीहरूलाई उपचार गरी पुनर्स्थापना केन्द्रमा राखिनेछ।
२३. कामको सृजना, रोजगारीको अवसर, ज्यालामा सुधार गरी श्रमप्रति सम्मान गर्दै समृद्ध कर्णाली प्रदेश निर्माणमा युवाको भूमिकालाई स्थापित गरिनेछ।
- २३.१ सबै स्थानीय तहसँगको समन्वयमा श्रम सहकारी तथा श्रम कार्यदलहरूलाई सबै सार्वजनिक विकास निर्माण तथा अन्य कार्यक्रम र उत्पादनका जीवन्त आयोजनाहरूमा परिचालन गरि रोजगारीका अवसरहरू सृजना गरिनेछ।
- २३.२ काम गर्ने उमेरका जनशक्तिलाई समग्र विकास निर्माणका काममा परिचालन गर्न **मुख्यमन्त्री रोजगार कार्यक्रम** सञ्चालन गरिनेछ।
- २३.३ सीपमूलक तथा रोजगारमूलक तालीम सञ्चालन गरी उधमशीलता र दक्ष जनशक्तिको विकास गरिनेछ। विद्यालय छाडेका किशोर र युवालाई यस्ता तालीममा अनिवार्य

सहभागी गराई श्रम बजारमा जाने वातावरण बनाइनेछ ।

२३.४ रोजगारीका लागि सबै जिल्लामा परामर्श केन्द्रको स्थापना गरिनेछ र स्वरोजगारका लागि उद्यमशीलता तथा सीप विकास तालीमका साथै वितीय पहुँच स्थापित गरी सरकार-निजी क्षेत्र-सहकारी साभेदारी लगानीमा उत्पादनमूलक परियोजनाहरू सञ्चालन गरी प्रदेशमै रोजगारीको अवसर सृजना गरिनेछ।

२४. “स्वास्थ्य र मनोरञ्जनका लागि खेल” भन्ने अवधारणा अनुरूप कर्णालीमा खेलक्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन गरी सबै नागरिकलाई खेलकुदप्रति आकर्षित गरिनेछ। खेलकुदलाई जीवन पद्धतिको अभिन्न क्रियाकलाप बनाइनेछ।

२४.१ खेल क्षेत्रको विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि कर्णाली खेलकुद विकास परिषद् गठन गरिनेछ।

२४.२ उच्च हिमाली जिल्लाहरूका साथै उपयुक्त ठाउँहरूमा राष्ट्रियस्तरको खेलकुदका लागि आवश्यक बहुउद्देश्यीय रङ्गशाला लगायतका आवश्यक पूर्वाधार निर्माणको तयारी यसै आर्थिक वर्षबाट अगाडि बढाइनेछ।

२४.३ प्रदेशबाट राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलहरूमा प्रतिनिधित्व गरी उत्कृष्ट खेल प्रदर्शन गर्ने खेलाडीहरूको उत्प्रेणाका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

२५. प्रदेशमा रहेका सबै ऐतिहासिक, धार्मिक, पुरातात्विक स्थल, भाषा, धर्म संस्कृतिको खोज, संरक्षण र सम्बर्द्धन गरिनेछ।

२५.१ खस भाषा सभ्यता र संस्कृतिको उद्गम स्थल सिंजा र दुल्लूमा सांस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना गरिनेछ। सिंजामा नेपाली भाषा तथा साहित्य विश्व सम्मेलन गरिनेछ। प्रदेश सङ्ग्रहालय र पुस्तकालयको स्तरोन्नति गरिनेछ।

- २५.२ प्रदेश राजधानी तथा महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थानहरूमा कला संस्कृति नाचघर निर्माण गरिनेछ। उपयुक्त स्थानमा हिमाली चिडियाखाना स्थापना गरिनेछ।
- २५.३ पर्यटकहरूको सुविधाको लागि सिमकोट, रारा र शेफोकसुण्डोमा विद्युतीय पुस्तकालयको स्थापना गरिनेछ।
- २५.४ विभिन्न समयमा भएका राजनीतिक आन्दोलन र सामाजिक परिवर्तनको विषय भल्कने तथ्य, प्रमाण, वस्तु, दस्तावेजहरूको व्यवस्थित संग्रह सहितको शान्ति अध्ययन केन्द्र स्थापना गरिनेछ।
- २५.५ जनयुद्ध, जनआन्दोलन, प्रदेश प्राप्ती लगायतका अन्य अधिकार प्राप्तीका आन्दोलनका घाइते योद्धा, शहीद परिवार र बेपत्ता भएका व्यक्तिको परिवारको उचीत व्यवस्थापन, राहत, औषधोपचार, पुनर्स्थापना तथा रोजगारमुलक कार्यक्रमहरू पुनर्स्थापना केन्द्र मार्फत सञ्चालन गरिनेछ।

सभामुख महोदय,

२६. गुणस्तरीय कृषि उत्पादन, उचित प्रशोधन, भण्डारण तथा बजारीकरण, वितरणमा सहजीकरण र नियमन गरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षाको लागि सरकारी, निजी, सहकारी र समुदायको साभेदारीमा कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यावसायिकरण, यान्त्रिकीकरण, विविधीकरण एवं विशिष्टीकरण गर्ने र प्राङ्गारिक खेतीलाई प्राथमिकता दिने नीति लिइनेछ।
- २६.९ कृषियोग्य भूमिको समुचित उपयोग, बिस्तार र चक्लाबन्दी गरी सामुदायिक खेती तथा तुलनात्मक लाभ र स्थान विशेषका उच्च मूल्यका कृषि उपज उत्पादन, भण्डारण

- तथा बजारीकरणमा सरकारी-निजी-सहकारी साभेदारी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- २६.२ भूखण्ड अनुकूल आधुनिक कृषि औजार तथा प्रविधिको विकास र उपयोगको लागि निजी, सहकारी र समुदायसँग साभेदारी गरिनेछ।
- २६.३ सहकारी र स्थानीय समुदायको सहभागितामा रैथाने प्रजातिका कृषि बालीवस्तुहरूको उचित संरक्षण र सम्बर्द्धन गरिनेछ। सबै कृषियोग्य भूमिको माटो परीक्षण, बिउ, सिँचाइ र प्राङ्गारिक मलको उचित संयोजन गरी उत्पादन बृद्धिमा जोड दिइनेछ। माटो, मौसम र बीउको संयोजन गरी बेमौसमी उत्पादनलाई जोड दिइनेछ। प्राङ्गारिक मलको उत्पादन बढाई रसायनिक मलको प्रयोग निरूत्साहित गरिनेछ।
- २६.४ बिउ बैंकको स्थापना गरी बिउ सङ्कलन र संरक्षण गर्दै कृषकहरूलाई रैथाने बिउ उपलब्ध गराई उत्पादन बृद्धि गरिनेछ।
- २६.५ स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुने अनाज तथा खाद्यवस्तुको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी सहकारी र स्थानीय समुदायको सहभागितामा “पोषण पाकशिक्षा तथा भान्सा सुधार कार्यक्रम” सञ्चालन गरिनेछ। दैनिक खानपिनमा बजारको तयारी खानेकुरालाई निरूत्साहित गर्न विद्यालय, समुदायदेखि नै अभियान चलाइनेछ।
- २६.६ जैविक विषादी, किटनाशक र भारनाशक विषादीको उत्पादन, बजारीकरण तथा प्रयोग प्रोत्साहन गरिनेछ र मानव स्वास्थ्यमा हानी पुऱ्याउने रसायन तथा विषादीहरूको आयात, उत्पादन तथा बिक्री वितरणमा क्रमशः रोक लगाइने छ।

- २६.७ धान, मकै, गहुँ, जौ, उवा, कोदो, फापर, कागुनो, चिनो, नाफल, मास्र्या जस्ता अन्नबाली, सिमी, बोडी, केराउ, मास, मसुरो, गहत, चना, भट्मास आदि कोशेबाली, आलु, चोती, कोइरा, काउली, बन्दा, पिँडालु, कुरिलो, फर्सी, काँक्रो, गाजर, लौका, स्कुस, करेला, बरेला, गोलभेंडा जस्ता तरकारी बाली, अदुवा, लसुन, प्याज, बेसार, अलैंची, केशर, धनियाँ, मेथी, खुर्सानी, तेजपात, टिमुल आदि मसलाबालीको पकेट क्षेत्र अनुसार उत्पादन, प्रोत्साहन र बजारीकरण गरिनेछ।
- २६.८ स्याउ, सुन्तला, कागती, अमिलो, ज्यामिर, ओखर, खमु, चुली, आँप, नासपाती, कफी, लिची, केरा, मेवा, भोगटे, किम्बु, आरू, आरूबखडा, अङ्गुर, अनार, किवी, एभोकाडो जस्ता फलफूल उत्पादनलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गरी प्रदेशलाई फलफूलमा आत्मनिर्भर बनाइनेछ।
- २६.९ खमु, तोरी, चुली, ओखर, ढँटेलो, जैतुन, च्युरीको उत्पादन र प्रशोधनबाट खाने तेलमा प्रदेशलाई आत्मनिर्भर बनाइनेछ।
- २६.१० चौरी, भेडा, बाख्रा, च्याङ्गा, घोडा, खच्चड, गाई, भैसी, सुँगुर, बँगुर, कस्तुरी, जस्ता पशुपालन र कुखुरा, हाँस, टर्की, बट्टाई, कालिज, च्याखुरा आदि पंछीहरू, मौरीपालन र माछापालन व्यावसायिक रूपमा पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी उत्पादन र बजारीकरण गरिनेछ।
- २६.११ व्यावसायिक कृषकहरूलाई आवश्यक पर्ने बेर्नाको लागि नर्सरी, पशुवस्तुको लागि प्रजनन केन्द्र र माछा र पंक्षीहरूको लागि ह्याचरी स्थापना गरिनेछ।

सभामुख महोदय,

२७. जनसहभागितामूलक तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन पद्धति अवलम्बन

गर्दै वन, वन्यजन्तु तथा जैविक विविधताको दिगो संरक्षण तथा व्यवस्थापनबाट वनक्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ।

- २७.१ हिमाल, महाभारत र चुरे श्रृंखला बचाऔँ अभियान सञ्चालन गरिनेछ।
- २७.२ सामुदायिक वन मार्फत वातावरण मैत्री हरित अर्थतन्त्र विकास गर्न उच्चमूल्य तथा बहुउपयोगी फलफूल, जडिबुटी र बोटबिरुवाहरू वृक्षारोपण अभियानकै रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
- २७.३ निजी तथा सहकारी क्षेत्रलाई वन विकास तथा विस्तारमा संलग्न गराउँदै जडिबुटी, काठ तथा लघु घरेलु उद्यमहरूको प्रवर्द्धन, विविधिकरण र बजारीकरण गरिनेछ।
- २७.४ प्रचुर मात्रामा जडिबुटी पाइने जिल्लाहरूमा उत्पादन, सङ्कलन तथा प्राथमिक प्रशोधन लगायतका कार्यगर्न जडिबुटी कम्पनीको स्थापना गरिनेछ।
- २७.५ जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक प्रभाव कम गर्न अनुकूलनका उपायहरू अवलम्बन गर्दै हिमाली क्षेत्रमा वन बुट्यान, बीऊ र बाली संरक्षणको विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। विद्यालयमा वृक्षारोपणका विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- २७.६ स्वच्छ वातावरण जलाधार पुनरुत्थान, सार्वजनिक क्षेत्र सरसफाई गर्दै सार्वजनिकस्थल, नदी किनार, सडक छेउ, खोल्सा-खोल्सीमा बाँस, अमरिसो, फलफूल लगायतका आयमुलक बहुउपयोगी बोट बिस्वा लगाई जैविक प्रविधि प्रयोग गरिनेछ। साथै सबै स्थानीय तहका केन्द्रहरूलाई हरित नगरको रूपमा विकसित गरिनेछ।
- २७.७ राजधानी शहर वीरेन्द्रनगरलाई धुलो, धुँवा र प्लाष्टिकको भोलामुक्त क्षेत्र कायम गरी नगर क्षेत्रमा साईकल

सवारीलाई प्राथमिकता र प्रवर्द्धनका लागि पूर्वाधार विकास गरिनेछ।

२७.८ विकास योजनाहरूको सञ्चालनमा वातावरण संरक्षणलाई प्राथमिकता दिइनेछ। सडक निर्माण गर्दा भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनलाई उचित ध्यान दिइनेछ।

२८. दैनिक उपभोग्य वस्तु तथा सेवा नियमित र सहज रूपमा आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाउनुका साथै उपभोग्य वस्तुको गुणस्तर तथा मापदण्ड तयार गरी नियमित अनुगमन तथा नियमन मार्फत बजारलाई व्यवस्थित गरिनेछ।

२८.१ खाद्यवस्तुको गुणस्तर परीक्षणको लागि उपभोक्ता हित निर्देशनालयको क्षमता विकास गरिनेछ।

२८.२ बजारमा अवधि नाघेका खाद्यवस्तु र औषधि बिक्री वितरणमा रोक लगाइनेछ। दर्ता नभएका, उत्पादन मिति तथा मिश्रण उल्लेख नभएका र प्रयोग अवधि उल्लेख नभएका तयारी खाद्यवस्तु बजारमा बिक्रीवितरणमा प्रतिबन्ध लगाइनेछ।

२८.३ पशुबधशाला, माछा-मासुपसल, होटल, रेष्टुरेण्टको नियमित अनुगमन गरी गुणस्तर प्रमाण चिन्ह प्रदान दिइनेछ।

२८.४ दुसी लागेको खानेकुरा नखाने तथा खाद्यवस्तुहरूलाई दुसी लाग्नबाट बचाउन चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

२९. कर्णालीलाई नेपालको प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्न मुख्य पर्यटकीय स्थलहरू पहिचान गरी प्राकृतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, कृषि तथा वन पर्यटन, साहसिक पर्यटन परिपथ, होमस्टे लगायतका पर्यटन क्षेत्रहरूको विकास र विविधिकरण

गरिनेछ। विकट तथा उच्च हिमाली क्षेत्रको पदमार्गमा बिसाउनी तथा आराम घर बनाउने, पदमार्गको स्तरोन्नति र दिगो पूर्वाधार निर्माणको मापदण्ड बनाई विकास तथा विस्तार गरिनेछ।

- २९.१ निजी क्षेत्रसँगको साभेदारीमा कर्णाली हवाई सेवा सञ्चालन गरिनेछ।
- २९.२ नेपाल सरकारसँग समन्वय गरी दुर्गम क्षेत्र सेवा कोषबाट उडान अनुदान प्राप्त गरी सुर्खेतलाई केन्द्र बनाई प्रदेश राजधानीबाट जिल्ला तथा संघीय राजधानीमा दैनिक नियमित उडान हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।
- २९.३ पर्यटकहरूलाई थप आकर्षण गर्न प्रवर्द्धनात्मक र प्रचारात्मक कार्यलाई निरन्तरता दिईनेछ।
- २९.४ बृहत् हिमालय पदमार्गको यस प्रदेशमा पर्ने खण्डलाई आकर्षक पर्यटकीय पदमार्गको रूपमा विकास गरिनेछ।
- २९.५ केवलकार, गुरिल्ला पर्यटन पदमार्ग, बाह्रदेउ भ्यू टावर, नाउर तथा कस्तुरी पदमार्गको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निर्माण प्रारम्भ गरिनेछ।
- २९.६ स्थानीय युवालाई पर्यटक सहयोगी तालीम तथा विभिन्न पर्यटकीय सर्किटहरूमा पर्यटकीय सूचना केन्द्र स्थापना गरिनेछ। हिमाली क्षेत्रको पदयात्रामा सुरक्षालाई प्राथमिकता दिइनेछ।
- २९.७ पर्यटन विकास तथा प्रवर्द्धन, साहसिक खेलकूदमा आधारित ज्याफिटङ्ग, माउण्टेन बाईक, पदयात्रा तथा जलयात्राका लागि उपयुक्त स्थान छनौट र विकासबाट आयआर्जन, रोजगारी सृजना, पर्यटकको बसाई अवधि तथा खर्च गर्ने अवसरहरूमा वृद्धि गर्न साभेदार निकायहरू समेतको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

सभामुख महोदय,

३०. नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा छरितो कर प्रशासनिक संरचना मार्फत कर तथा गैर कर असुली तथा सङ्कलन कार्य प्रभावकारी बनाइनेछ। नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान, अन्तर्राष्ट्रिय विकास सहायता, ऋण र प्रदेशको आन्तरिक स्रोतलाई प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिनेछ।
- ३०.१ प्रदेश सरकारको एकल कर अधिकार अन्तर्गत रहेको घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, कृषि आयमा कर, पर्यटन शुल्क, सेवा शुल्क, दण्ड जरिवाना जस्ता कर तथा गैर करहरूको दायरा विस्तार गर्न नीतिगत तथा संरचनागत व्यवस्था गरिनेछ।
- ३०.२ सञ्चालन खर्चलाई निश्चित सीमाभन्दा बढ्न नदिन अनिवार्य दायित्व सिर्जना हुनेतर्फ सजग रही पूँजी निर्माण हुने क्षेत्रमामात्र लगानी केन्द्रित गरी खर्च गर्ने क्षमता बढाउँदै लगिनेछ।
- ३०.३ नेपाल सरकारसँगको समन्वयमा बैंक सेवा नपुगेका स्थानीय तहहरूमा भरपर्दो बैंकिङ्ग तथा वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउन पहल गरिनेछ।
- ३०.४ अति आवश्यक र उच्च प्रतिफल दिने परियोजनाहरूमा मात्र ऋण परिचालन गरिनेछ।
- ३०.५ खर्च प्रक्रिया सरलीकरण गर्न प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट भएको चौमासिक विभाजनका आधारमा कार्यक्रम सञ्चालन र बजेट खर्च गर्न सम्बद्ध अधिकारीलाई विनियोजन ऐनबाटै अख्तियारी प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाईनेछ।
३१. प्रदेशको समृद्धिको खाका सहित जनआकांक्षा, आवश्यकता र

आवाजमा आधारित वैज्ञानिक दीर्घकालीन योजना र आवधिक योजना तर्जुमा गरिनेछ।

३१.१ उपलब्ध साधन तथा स्रोतको अधिकतम उपयोग गर्न योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण गर्न स्वचालित पद्धतिको अवलम्बन गरिनेछ।

३१.२ दीर्घकालीन सोचका आधारमा आवधिक योजना र मध्यमकालीन खर्च संरचनासँग तालमेल हुने गरी वार्षिक बजेट र विकास कार्यक्रम तर्जुमा गरिनेछ।

३१.३ प्रदेश र संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साभेदारीमा सम्पन्न गर्न सकिने तथा प्रदेश स्वयंले सञ्चालन गर्ने सम्भावित आयोजनाहरूको सूची तयार गरिनेछ।

३१.४ कार्यान्वयन योग्य आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई परियोजना बैकमा राखिनेछ। परियोजना बैकमा रहेका सूचनाहरूका आधारमा आयोजना छनौट तथा बजेट विनियोजन गरिनेछ।

३२. वार्षिक बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन, सार्वजनिक खर्च लेखाङ्कन र प्रतिवेदन लगायतका कार्यहरू तथ्य र मापदण्डको आधारमा गर्ने गरी वित्तीय जवाफदेहिता सम्बन्धी नीतिगत, कानूनी र संरचनागत व्यवस्था गरिनेछ।

३२.१ नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँग तालमेल हुने गरी सार्वजनिक खर्च लेखाङ्कन र प्रतिवेदनको एकीकृत प्रणाली विकास गरी लागू गरिनेछ।

३२.२ सार्वजनिक खर्च र वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था गरी बजेट विनियोजन, खर्च र प्रतिवेदन हुने प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गरिनेछ।

- ३२.३ नेपाल सरकार र स्थानीय तह तथा मन्त्रालयहरूबीच बजेट तथा कार्यक्रममा दोहोरो नपर्ने व्यवस्था गरिनेछ। बजेटलाई नतिजामा आधारित बनाउन कार्यान्वयनको भौतिक, वित्तीय तथा प्रभाव मूल्याङ्कन समेतका आधारमा निकासा तथा भुक्तानी दिने व्यवस्था मिलाईनेछ।
- ३२.४ संघीय कानूनसँग तालमेल हुने गरी सार्वजनिक खरीद प्रकृत्यालाई सरल, समय सापेक्ष र परिणाममुखी बनाउन खरीद सम्बन्धी आवश्यक कानून, संरचना र पद्धतिको तर्जुमा गरिनेछ।
- ३२.५ स्थानीय तहहरूबाटै सम्पादन हुने तर प्रदेशको उपस्थिति आवश्यक पर्ने आयोजना र कार्यक्रमहरू सशर्त, समपूरक र विशेष अनुदान मार्फत सम्बन्धित तहसँगको समन्वयमा सञ्चालन गरिनेछ। प्रदेशबाट स्थानीय तहमा जाने अनुदान सम्बन्धी कार्यविधिलाई आयोजना निर्माण र निर्माण सामग्रीको लागत, भौगोलिक विकटता जस्ता विषयहरूका आधारमा थप वैज्ञानिक र व्यवस्थित बनाइनेछ।
- ३२.६ आयोजना तयारीका सम्पूर्ण चरणहरू पूरा नभएसम्म कार्यान्वयनका लागि बजेट व्यवस्था गरिने छैन। एक आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न हुन नसक्ने प्रदेश महत्वका आयोजनाहरूलाई मात्र आयोजना तयारीका सम्पूर्ण चरणहरू पूरा भएपछि बहुवर्षीय आयोजनाको रूपमा बजेट व्यवस्था गरिनेछ। यसका लागि आयोजना तयारी फिल्टर बनाई लागु गरिनेछ।
- ३२.७ हिमाली जिल्लाहरूको लागि आर्थिक वर्षको समाप्तिपछि थप ६ महिना विकास बजेट फ्रीज नहुने व्यवस्था गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहज बनाईनेछ।

३३. नेपाल सरकार र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा प्रदेशभित्र सञ्चालित योजनाहरूको प्रभावकारी रूपमा अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ।
- ३३.१ प्रदेशभित्र सञ्चालित आयोजनाहरूको प्रभावकारी अनुगमनका लागि मुख्यमन्त्रीको प्रत्यक्ष निगरानीमा अधिकार सम्पन्न अनुगमन संयन्त्र बनाइनेछ।
- ३३.२ प्रदेश सभा सदस्यको नेतृत्वमा रहने योजना अनुगमन समितिबाट प्राप्त सुझाव तथा निर्देशनलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ।
- ३३.३ प्रदेशस्तरीय विकास समस्या समाधान समिति र मन्त्रालयस्तरीय विकास समस्या समाधान समितिको बैठक नियमित गरी बजेटको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ।
- ३३.४ जिल्ला समन्वय समितिलाई प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट सञ्चालित हुने परियोजनाहरूको कार्य सम्पादनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा सहभागी गराइनेछ।
- ३३.५ आवश्यकता अनुसार आयोजनाहरूको तेस्रो पक्षबाट अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने कानूनी व्यवस्था गरिनेछ।
- ३३.६ प्रभावकारी अनुगमनका लागि सूचना प्रविधिको विकास गरिनेछ र अनुगमनबाट प्राप्त नतिजाको समीक्षा गरी अनुगमन सकिएको पन्ध्र दिनभित्र आवश्यक पृष्ठपोषण र सहजीकरण निर्देशन दिइनेछ। यस्तो प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।
- ३३.७ प्रदेश सरकार र मातहत निकायका कार्यहरूको प्रभावकारी समन्वय तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली मजबुत गरी प्रदेश सरकारका प्रमुख सचिवको संयोजकत्वमा अनुगमन निर्देशन समिति गठन गरिनेछ।

सभामुख महोदय,

३४. कानूनको शासन प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक कानून निर्माण, कानूनी सचेतना, कानूनी परामर्श, कानूनी साक्षरता तथा कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ।

३४.१ स्थानीय तहका न्यायिक समितिको प्रभावकारी कार्यसम्पादनका लागि आवश्यक कानूनी सहायता उपलब्ध गराइनेछ। प्रदेश कानून परिपालनाको अनुगमन गरिनेछ।

३४.२ मानवअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन, सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण र प्रशासन सुधारका लागि कानूनी तथा संरचनागत व्यवस्था गरिनेछ।

३४.३ समग्र शासकीय कार्य सम्पादनमा आम जनता, नागरिक समाज, सञ्चार क्षेत्र, राष्ट्रसेवक कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरू सबैले आ-आफ्नो जिम्मेवारी गम्भिरतापूर्वक वहन गरी नागरिक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई, सरकारी काम र निर्णयको पारदर्शिता, जनलेखा परीक्षण जस्ता नवीन शासकीय उपक्रम सञ्चालन गरी प्रदेशमा सुशासन प्रत्याभूत गरिनेछ।

३४.४ नागरिक र सरकार बीच जीवन्त सम्बन्ध स्थापित गर्न र आमजनताले आफ्ना कुराहरू सरकार समक्ष प्रत्यक्ष राख्नको लागि “हाम्मा कुडा हाम्मा मुख्यमन्त्री” कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

३४.५ प्रदेश प्रहरी गठन गरी आवश्यक पर्ने तालीम, भौतिक पूर्वाधार, स्रोत साधन र उपकरणको व्यवस्था गरिनेछ।

३४.६ प्रमुख शहर, बजार क्षेत्र, घना बस्तीका चोक र मुल सडकहरूमा सीसीटीभी, साईरन जस्ता उपकरण प्रयोग गरी प्रभावकारी रूपमा अपराध नियन्त्रण गरिनेछ।

- ३४.७ कारागारहरूलाई सुधार गृहका रूपमा विकास गर्दै कैदी बन्दीहरूलाई अध्ययन, आयआर्जन र उत्पादनका कार्यमा लगाइनेछ। अपराधी होइन, अपराधलाई घृणा गरौं सचेतना कार्यक्रम चलाई कारागारबाट बाहिर निस्केपछिको जीवन सुरक्षित र समाजमा सहज मिलन र पुनर्स्थापित हुने वातावरण बनाइनेछ।
- ३४.८ कुलतमा लागेका व्यक्तिहरूलाई सुधार गर्न अभिमुखीकरण, जीवन उपयोगी तालीम तथा मनोपरामर्श सेवा लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
- ३४.९ समाजलाई पथ विचलित, प्रदुषित र संक्रमित तुल्याउने महिला हिंसा, बोक्सी प्रथा, छुवाछुत, बालविवाह, अनमेल विवाह, मानव बेचबिखन, छुई प्रथा, मदिरा एवं सूतीजन्य पदार्थ सेवन, जुवा तास र लागु औषध सेवन जस्ता विकार र विकृतिलाई अन्त्य गर्न यस्ता गतिविधिमा कडा निगरानी राखी समाजलाई सभ्य र सुसंस्कृत तुल्याउन उपयुक्त कानूनी र संरचनागत व्यवस्थाका साथै सामाजिक अभियान सञ्चालन गरिनेछ।
३५. विपद्को पूर्वतयारी, खोज तथा उद्धार, राहत वितरण, पुनर्स्थापना र लेखाजोखा लगायतका सबै चक्रलाई आत्मसात् गरी समन्वयात्मक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनेछ।
- ३५.१ पहिचान गरिएका बाढी तथा अग्नि पीडितका लागि निर्माण गरिएको घर चाँडै नै सम्पन्न गरी गृह प्रवेश गराइनेछ।
- ३५.२ हरेक वर्षको श्रावण २८ गतेलाई प्रदेश विपद् सचेतना दिवसका रूपमा मनाइनेछ।
- ३५.३ प्रदेश सरकारका सबै कार्यालयहरूमा विपद् व्यवस्थापनका

अत्यावश्यक सामग्री रहने व्यवस्था गरिनेछ।

- ३५.४ विपद् सचेतना, खोज तथा उद्धार, राहत वितरण एवं पुनर्स्थापनामा एकजुट हुने नेपाली परम्परालाई प्रोत्साहन, क्षमता अभिवृद्धि, कानूनी संरक्षण, सामग्री भण्डारण र वस्तुगत सहयोग एवं साहसिक तथा उदाहरणीय कार्यलाई पुरस्कृत गर्ने प्रवन्ध गरिनेछ। पारिवारिक विपद् व्यवस्थापन कार्ययोजना निर्माणबाट समुदायलाई सक्षम र उत्थानशील बनाईनेछ।
- ३५.५ सबै राष्ट्र सेवक कर्मचारी र स्थानीय समुदायलाई विपद् प्रतिकार्य, खोज तथा उद्धार, राहत वितरण सम्बन्धी प्रशिक्षण तथा उद्धार उपकरण उपलब्ध गराइनेछ। समुदाय तहमा विपद् व्यवस्थापन दूत रहने व्यवस्था गरिनेछ।
- ३५.६ विपद् तथा भोकमरीको समयमा तत्काल उपयोग गर्न सकिने गरी अत्यावश्यक खाद्य वस्तु, पानी र औषधीसहितको “जन भकारी” स्थानीय तहसम्म खडा गरिनेछ।
३६. सरकारको डिजिटल प्रदेशको प्रतिबद्धतालाई व्यवहारमा उतार्न कानूनी एवं संस्थागत संरचनाको विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- ३६.१ विद्युतीय शासन रणनीतिक योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- ३६.२ अत्याधुनिक सुविधा र उच्च क्षमताको तथ्याङ्क भण्डार स्थापना गरिनेछ।
- ३६.३ सूचना प्रविधि तथा आम सञ्चारको समग्र विकासका लागि आम सूचना प्रविधि तथा सञ्चार प्रतिष्ठान गठन गरिनेछ।

- ३६.४ व्यावसायिक पत्रकारिताको लागि कर्णाली प्रदेशमा क्रियाशील पत्रकारलाई पत्रकारिता विषयमा स्नातकोत्तर अध्ययनको लागि छात्रवृत्ति प्रदान गरिनेछ।
३७. प्रदेश सरकारको उद्देश्य प्राप्तिका लागि कार्य प्रकृति, कार्यबोझ, आवश्यकता, औचित्य र मितव्ययिताको आधारमा सूक्ष्म विश्लेषण गरी कार्यालयहरूको नयाँ सङ्गठन संरचना निर्माण गरिनेछ।
- ३७.१ प्रदेशको विशिष्टता र आवश्यकता अनुसार प्रदेश सरकार र मातहत निकायको सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरिनेछ।
- ३७.२ व्यवस्थापन परीक्षण मार्फत कार्यसम्पादन र सङ्गठनात्मक सुधार गरी जनताले अनुभूत गर्ने तहको सेवा वितरण प्रणाली बनाइनेछ।
- ३७.३ निजामती सेवा सम्बन्धी कानून निर्माण गरी प्रदेश निजामती सेवालाई सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, कर्णालीबासीको समस्याप्रति संवेदनशील र सदाचारयुक्त बनाई प्रदेशको शासन प्रणालीलाई चुस्त र प्रभावकारी बनाइनेछ।
- ३७.४ पर्याप्त जनशक्ति नहुँदा प्रदेश सरकारको दैनिक सेवाप्रवाह प्रभावित भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा प्रदेश सेवामा कार्यरत कर्मचारीहरूको मनोबल उच्च बनाउँदै कामप्रति उत्प्रेरित गर्न प्रोत्साहनको विशेष व्यवस्था गर्दै लगिनेछ। उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने राष्ट्रसेवकलाई कर्णाली सेवा पुरस्कारबाट सम्मान गरिनेछ।
- ३७.५ राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई सामाजिक चेतना, सोच परिवर्तन र समाजसेवाको क्षेत्रमा कार्य गर्न उत्प्रेरित गरिनेछ।

३८. उपरोक्त नीति तथा कार्यक्रमको सफल कार्यान्वयनबाट कर्णाली प्रदेशको राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक तथा वातावरणीय क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार हुने कुरामा विश्वास लिएको छु। कर्णालीको समाजलाई न्याय, समानता र स्वतन्त्रतातर्फ डोऱ्याउन यो नीति तथा कार्यक्रमले सहयोग गर्नेछ। यसको सफल कार्यान्वयनमा सरोकारवाला सबैको अर्थपूर्ण योगदानको अपेक्षा गरेको छु।
३९. अन्तमा, प्रस्तुत नीति तथा कार्यक्रम तयारीका क्रममा सल्लाह, सुझाव र योगदान गर्नु हुने संघीय संसद र प्रदेश सभाका माननीय सदस्यज्यूहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरू, विज्ञ समूह, निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, सञ्चारकर्मी तथा सम्पूर्ण कर्णालीबासीहरूप्रति अन्तरहृदयबाट आभार र कृतज्ञता प्रकट गर्दछु।

धन्यवाद !

वेब: <http://ocmcm.karnali.gov.np>

इमेल: ocmcm@karnali.gov.np

फेसबुक: [ocmcm.karnali](https://www.facebook.com/ocmcm.karnali)

ट्वीटर: [@ocmcm_karnali](https://twitter.com/ocmcm_karnali)

हटलाइन: 1096